

ZAMONAVIY XITOYNING RIVOJLANISH KONSEPSIYASIDA VAN YANMIN TA'LIMOTINING AHAMIYATI

Xoshimov Sanjarbek Sultonbekovich

Farg'ona davlat universiteti tayanch doktoranti,

Oziq-ovqat texnologiyasi va muhandisligi xalqaro instituti katta o'qituvchisi

hoshimov140489@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'rta asrlarda Xitoyda yashab ijod qilgan faylasuf Van Yanmin va uning falsafiy g'oyalari hamda bu g'oyalarning zamonaviy Xitoyning rivojlanish konsepsiyasidagi o'rni va ahamiyati haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: inson, yanminizm, konfutsiylik, daosizm, buddizm, ahloq, bilim, harakat.

ЗНАЧЕНИЕ УЧЕНИЯ ВАНЬЯНМИНА В КОНЦЕПЦИИ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО КИТАЯ

Хошимов Санжарбек Султонбекович

докторант Ферганского государственного университета,

Старший преподаватель Международного института пищевых технологий и инженерии

Аннотация: В данной статье говорится о философе Ван Яньмине, жившем и творившем в Китае в средние века, и его философских идеях, а также о месте и значении этих идей в концепции развития современного Китая.

Ключевые слова: человек, янминизм, конфуцианство, даосизм, буддизм, мораль, знание, действие.

THE SIGNIFICANCE OF WAN YANMIN'S DOCTRINE IN THE CONCEPT OF DEVELOPMENT OF MODERN CHINA

Xoshimov Sanjarbek Sultonbekovich

Doctoral student of Fergana State University,

Senior lecturer of the International Institute of Food Technology and Engineering

Annotation: This article talks about the philosopher Wang Yanmin, who lived and worked in China in the Middle Ages, and his philosophical ideas, as well as the place and importance of these ideas in the development concept of modern China.

Keywords: human, Yanminism, Confucianism, Taoism, Buddhism, morality, knowledge, action.

“Buyuk qadimiy sivilizatsiyalar har doim bir-biriga o‘xshash, bir-birini tushunadi va ruhan yaqindir. O‘zbek va xitoy xalqlarining madaniyati va ideallari o‘xshash. Bizning tarixiy aloqalarimiz Buyuk Ipak yo‘lining boshlanishiga borib taqaladi”.[1]

KIRISH:

Insoniyat sivilizatsiyasi poydevoriga tamal toshlaridan birini qo‘ygan Qadimgi Xitoy dastlabki falsafiy fikrlar vujudga kelgan mamlakatlardan biri hisoblanadi. Bu davlat falsafasi turli xil yo‘nalish va oqimlarga bo‘ydir. Ularda falsafiy tafakkur qadriyatlarini ishlab chiqishga jazm qilgan mashhur kishilar, o‘z davrining ko‘zga ko‘ringan donishmand-faylasuflari tabiat, jamiyat va inson hayotiga taaluqli bo‘lgan ko‘pgina muammolarning yechimini topish yo‘llarini izladilar hamda o‘z davri shart-sharoitlari g‘oyalaridan kelib chiqib ta‘limotlar yaratdilar. Shunday insonlardan biri bo‘lgan neokonfusiychilik maktabining vakili, mutafakkir Van Yan Mindir. Van Yan Min Konfusiyydan so‘ng Xitoy feodal jamiyatida chuqur iz qoldirgan eng yirik faylasuflardan biri bo‘lgan. U o‘zining butun hayoti davomida konfusiychilik aqidalari hukmron bo‘lgan Xitoy madaniyati va siyosatida neokonfusiychilikning fundamental asoslari va g‘oyalarini qayta rivojlantirish yo‘llarini qidirdi. Uning vatanparvarlik, milliy an‘ana va qadriyatlarga ishonch, sodiqlik kabi qarashlari bugungi kunda nafaqat Xitoy hududida, balki Sharqiy Osiyo davlatlarida ham yetakchi g‘oyalardan biri sifatida qaraladi. Shu tariqa, hozirgi paytda ham Van Yan Minning falsafiy qarashlari juda dolzarb ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METADOLOGIYA:

Van Yanminning falsafiy qarashlar tizimini aynan tushunish va unga baho berish g‘oyat mushkul va murakkabdir. Masalan sharqshunos N.I.Konrad mazkur falsafaga o‘zining Uyg‘onish konsepsiyasini o‘xshatib, Van Yanminni “Xitoydagi Renessans davri falsafiy fikrining oxirgi vakili” deb hisobladi.[2] Xitoyshunos

olima L.D.Pozdneva esa Van Yanminni “neokonfusiylikka zarba bergan va o‘z davrining Ma’rifat darakchisi sifatida ko‘radi.[3]

Lekin tadqiqotlardan Van Yanmin neokonfusiychilikka emas, balki uning sxolastikasiga va aqidaparastligiga qarama-qarshi tarzda bo‘lgan munosabatini ko‘rishimiz mumkin. Konfutsiychi olim Radul-Zatulovskiy “Xitoy xalqi haqiqatdan ham o‘z o‘tmishidagi Lao-szi, Yan Chju, Van Chun va Chju Si kabi buyuk faylasuflarga va donishmandlarga egadir. Shular qatoriga Van Minning aqidaparastlik va sxolastikaga o‘zining g‘oyaviy talabini qo‘yishi bilan juda mashhur bo‘lganligini ham anglash mumkin” deb yozgan edi.[4] Bu fikrga rus sharqshunosi S.L.Tixvinskiy umuman qarama-qarshi bo‘lgan fikrni ilgari surdi. Ya’ni, “rasionalistik (oqilonalik) maktabi” (li syue) nomi bilan mashxur bo‘lgan Sun konfusiychilik maktabining sxolastikasi va aqidaparastligi Min sulolasi hukmdorligi davrida o‘zining rivojini topdi. O‘sha davrda Van Shoujen maktabi atrof-muhitdagi borliqdan bilimlarni olish mumkin emas degan g‘oyani ilgari surib, barcha diqqatni o‘z-o‘zini mushohada qilish ta’limotiga qaratgan edi” deb ta’kidlaydi.[5] Bazi falsafiy asarlarda Van Yanminni “Chju Sining neokonfusiychilik aqidaparastligiga g‘oyaviy muxolifatda bo‘lib, inson erkinligiga hamda oliy timsollarga o‘z hurmatini ifodalaydigan g‘oyalarni rivojlantirgan” degan fikrlarni ham uchratishimiz mumkin.[6] Bu fikrlar L.D.Pozdnevaning (o‘z davrining Ma’rifat darakchisi) va B.L.Riftinning (Van Yanmin qarashlari XVI-XVII asrlarda taraqqiyparvar edi, chunki uning g‘oyalari konfusiylidagi insonlarni tenglashtirish g‘oyasiga qarshi insonning individualligini rivojlanishiga va mustahkamlanishiga ko‘maklashardi) deb bergan fikrlariga muvofiq keladi.[7]

Yanminizm ta’limotini tushunish va uning o‘rganilishi mazkur ta’limot shunchaki buyuk tarixiy-madaniy davr (Xitoy Renessansining so‘nggi bo‘g‘ini, yoki Xitoy Ma’rifati rivojidagi birinchi bosqich) bo‘lib qolganligi jihatidan ham emas balki, Uzoq Sharq malakatlarida burjua islohotlarining g‘oyaviy asosi sifatida ma’lum bir davrlarda qayta tiriltirilganligi bilan ham murakkablashgan edi. Yanminizmning Xitoydagi islohotlar uchun ham, Yaponiyadagi “Meydzi inqilobi”dagi g‘oyaviy o‘rnidan tashqari, Koreyadagi 1905-yildan boshlangan

burjua islohotchilik harakatining ham g'oyaviy yo'l boshchi bo'lganini ta'kidlash lozim.[8]

MUHOKAMA:

Hozirgi zamonaviy Xitoyda faylasuf ta'limotiga qiziqish yana bir bor uyg'ondi. Bunga sabab qilib XXR raisi janob Sining davlat tamoyillarini saqlashda an'anaviy xitoy falsafasiga katta e'tibor qaratayotganidir. 2014-yil sentyabr oyida janob Si Konfutsiy tavalludining 2565 yilligiga bag'ishlangan Pekinda bo'lib o'tgan Xalqaro forumda ma'ruza qildi. Ushbu ma'ruzada janob Si tomonidan Konfutsiydan tortib Sun Yatsengacha bo'lgan barcha eng nufuzli xitoy mutafakkirlari ta'limotlarining qisqa, ammo har tomonlama tavsifi hamda Xitoy falsafasining asosiy yo'nalishlari chuqur tahlil qilindi.[9] Si Szinpin o'z nutqida an'anaviy xitoy falsafasining dolzarbligini, qadimgi, o'rta asr va yangi davr xitoy mutafakkirlari g'oyalarining bugungi kun uchun katta ahamiyatini ham ko'rsatdi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, janob Si o'zining nazariy va amaliy masalalarga bag'ishlangan ko'plab chiqishlarida xitoy faylasuflari merosiga tez-tez murojaat qiladi va bu murojaatlar uning ma'ruzalarining tarkibiy qismiga uzviy mos keladi. Janob Si xitoylik olimlarning konfutsiylik xitoy jamiyatini ijodiy o'zgartirish va rivojlantirishda, uning dolzarb muammolarini hal qilishda rag'batlantiruvchi rol o'ynashi kerak degan fikrini qo'llab-quvvatlaydi.

Janob Sining sevimli faylasuflaridan biri Van Yanmin ekanligini uning ma'ruzalaridan bilib olishimiz mumkin. Albatta, Si Szinpin Vang Yangming merosiga munosabatni o'zgartirishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Davlat rahbari sifatida ushbu xitoylik mutafakkir ta'limotining ilg'orligi, u aytgan g'oyalar XXI asrda dolzarbligi haqida fikr bildirib boshladi. Shu sababli Van Yangming ta'limoti zamonaviy Xitoyda juda mashhur bo'lmoqda.

Asli tayvanlik, mashhur amerikalik olim Du Veyming XXI asr Van Yangming asri bo'lishini ta'kidladi.[10] Bugungi kunda ba'zi xitoylik olimlar Van Yangming ta'limoti davolab bo'lmaydigan kasalliklarni davolash uchun yaxshi dori ekanligini da'vo qilmoqda. Zamonaviy dunyo ruhiy inqirozni, ma'naviy charchoqni boshdan kechirmoqda, ammo Van Yangming ta'limotining donoligi

insoniyat sivilizatsiyasining kelajagini yorituvchi mayoqqa aylanishi e'tirof etilmoqda. Xitoylik olimlar tomonidan Van Yangming ta'limoti an'anaviy konfutsiy tafakkuri rivojlanishining nazariy cho'qqisiga aylandi, uning ta'limotida o'z-o'zini tahlil qilish (mulohaza) ruhi, shaxsiy salohiyatni oshirish istagi borligi ta'kidlanadi. Yanminizm ta'limoti xalqqa yaqinlik yo'lidan boradi, odamlar orasida konfutsiychilikning adolat haqidagi g'oyalarini, uning insonparvar hukumat haqidagi g'oyalarini faol ravishda targ'ib qiladi. Shuning uchun bu ta'limot doimo "xalq konfutsiyligi"ning klassik shakli bo'lib keldi. Aynan shu narsa uning g'oyaviy kuchini anglatadi.

Ba'zi xitoylik olimlarning fikricha, Van Yangming ta'limoti xalqaro vaziyatni baholashda ham, xalqaro munosabatlarni tahlil qilishda ham qo'llanilishi mumkin. G'arbda, xalqaro maydondagi barcha harakatlar faqat davlat manfaatlariga asoslanadi, ularning barchasi ma'lum manfaatlar yo'lida yoki hokimiyat uchun amalga oshiriladi. Biroq, xitoylik olimlar nuqtai nazaridan qaraganda, real dunyo siyosatida hamma narsa davlat manfaatlari bilan belgilanmaydi. Xalqaro siyosat nafaqat davlatlar o'ynaydigan shaxmat o'yini, balki u ko'proq odamlar o'rtasidagi munosabatlarga bog'liq va bu munosabatlar markazida har doim inson turadi.

Zamonaviy Xitoyda Si Szinpinning Van Yanmin g'oyalariga murojaati natijasida uning ta'limoti "an'anaviy Xitoy madaniyatini" o'rganish bo'yicha qo'llanma, bu an'analarni ilg'or sotsializm madaniyati bilan bog'lovchi ko'priksifatida ko'rilmoqda. Faylasuf ziyolilar uchun "haqiqiy axloq" va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishda hamda muvaffaqiyatlarni ijobiy boshqarish ma'nosida namuna sifatida ko'rsatilmoqda.

Si Szinpin ma'ruzalarida Van Yanming talqin qilgan "bilim va harakat birligi" (zhi xing he yi) g'oyalaridan foydalanmoqda. Bu ikki atama dastlab qadimgi Xitoyning "Shu Jing" ("Shang Shu") risolasida uchraydi. Konfutsiydan boshlab va Sun Yatsengacha bo'lgan deyarli har bir xitoylik mutafakkir bu atamalarning munosabatlarini, o'zaro ta'siri muammosini muhokama qiladi. Bilim va harakatning birligi Van Yangmingning eng muhim g'oyasi, uning yurak

haqidagi ta'limotining o'zagidir. Bilim - bu nazariya, harakat – esa amaliyotdir. Ularning birligidan juda katta muvaffaqiyatga erishiladi.[11]

Zamonaviy xitoylik olimlarning fikricha, “bilim va harakat birligi” formulasi insoniy fazilatlar muammosini hal qilishga yordam beradi. Bu xislatlar insonga tug'ilganidan beri beriladi va insonning shaxsiy hayotidagi muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklari ularga bog'liqdir. Ularning birligi insonning haqiqiy o'zligini topishga, o'zligini yaratishga va muvaffaqiyatga erishishga imkon beradi. Bu har qanday muammo bo'yicha birinchi navbatda to'g'ri bilimga erishish, keyin esa bu bilimlarni amaliyotda qo'llashga harakat qilish zarurligini bildiradi.

Si Szinpin yanminizmdagi “bilim va harakat birligi” g'oyasini “bilim” asos, shart, “harakat” esa asosiy bo'g'in, muammolarni hal qilishning kalitidir, bunda “bilim” orqali “harakat”, “harakat” orqali “bilim”ni targ'ib qilish zarur, shundagina bilim va harakat birligiga erishish” mumkin ekanligini ta'kidladi.[12] Si Szinpin ijtimoiy rivojlanish qonuniyatlarini amaliy tushunish, o'zlashtirish va real yondashuvga amal qilish zarurligini ta'kidlab, amaliyotga asoslangan nazariy innovatsiyalarni doimiy ravishda ilgari surib kelmoqda. Bu esa Si Szinpinning “bilim va harakat birligi” g'oyasini sharhlashdagi va o'zidan avvalgi sharhlardan farq qiluvchi innovatsion yondashuvidir.

Gap shundaki, Xitoy an'anaviy madaniyatida bilim va harakat o'rtasidagi munosabat ko'pincha axloqiy bilim va axloqiy amaliyot o'rtasidagi munosabat sifatida talqin qilingan. Ya'ni, axloq haqida olingan bilimlarni axloqiy jihatdan amalda qo'llash zarurligi haqida so'z boradi. Shu sababli, Si Szinpin davlat amaldorlaridan Van Yanmingning bilim va harakat o'rtasidagi munosabat muammosiga yondashuvini chuqur tushunish va amaliyotda qo'llashni talab qildi. Qonunlarni amalda o'rganish va o'zlashtirishgina emas, balki real yondashuvni himoya qilish va amaliyotga asoslangan nazariy yangiliklarni doimiy ravishda rag'batlantirish zarurligini ta'kidladi.

Van Yanming inson o'z atrofidagi dunyoni bilishga qodir deb hisoblardi va insonning yuragi (ongi) dastlab eng yuqori yaxshilikka intiladi. Natijada, insonning qobiliyatlari shu darajada rivojlanadiki, uning qalbi narsalarning zulmatlari aks

ettirilgan sof oynaga o'xshaydi, keyin esa qalb samoviy tamoyilga aylanadi. Van Yangming ta'limotining yana bir asosiy g'oyalaridan biri "liang chji" (fikrlash, ilm, vijdon) tushunchasi bo'lib, u oddiy odamlar orasida "tug'ma vijdon", olimlar orasida esa tabiiy adolat bilan bog'liqdir. Bu esa, agar har bir kishi o'z "liang chji"sini mustahkam egallay olsa va uni atrofida qilarga, ayniqsa butun jamiyat va davlatga tarqatsa, bu butun Osmon imperiyasida tinchlikka erishish imkoni borligini anglatadi. Bu ta'limot shunday salohiyat va ma'naviy quvvatni o'zida mujassam etganligi sababli, Van Yanming ta'limoti Xitoy jamiyatida juda mashhur edi.

Van Yangmingning fikriga ko'ra, "liang chji" tushunchasini samoviy tamoyil deb hisoblash mumkin va u inson tabiatining o'zida joylashgan. Kishilar o'z vijdonini ob'yektiv dunyoga chiqarganda, ularning barcha harakatlari, faoliyati tabiiy ravishda mavjud axloqiy meyorlar tamoyillari va mezonlari bilan uyg'unlashadi. Faylasuf "lian chji"ga erishish uchun harakatni "narsalarni tushunish va bilimni oxirigacha etkazish" deb ataydi. Rus sharqshunosi A.I.Kobzevning fikricha, "Van Yanminning "liang chji" tushunchasi "sin" (yurak-ruh, ong, psixika) tushunchasining o'ziga xos o'rnini bosuvchi bo'lib, inson qalbining ezguligini bevosita ko'rsatuvchi va shu bilan birga, ikkinchi bir "ezgu tuyg'u" ruh, bilish, bilim, his-tuyg'ular, iroda, ong va hatto ongsizlik ko'rinishidir. [13]

NATIJALAR:

Van Yanmin ta'limotining zamonaviy ahamiyati shundaki, uning o'zi axloqning sub'ekti bo'lgan va uning ta'limoti insonning axloqiy sub'ektivligini, uning faol hayotiy pozitsiyasini ta'kidlagan va axloqiy erkinlikni targ'ib qilgan. Van Yanminning yurak haqidagi ta'limotida "vijdon" (axloqiy bilim) qalbning mohiyatini tashkil qiladi hamda bilim va harakatning asosini tashkil qiladi. Agar insonda "vijdon" bo'lsa, uni doimiy ravishda ko'rsatishi, amalda qo'llashi, o'z harakatlarida insonning ma'naviy hayotini ochib berishi, vijdonli bo'lishga intilishi kerak. Vijdonga ega bo'lishga intilish tarbiyaning ruhi, uning birinchi tamoyilidir. Vang Yanmin odamlarning moddiy manfaatlarga haddan tashqari ishtiyoqiga

qarshi chiqadi, chunki ular inson qalbida befarqlikni va mansabga intilishni uygʻotadi. Xitoylik siyosatchilarning taʼkidlashicha, Van Yanminning inson axloqi haqidagi munozaralarida partiya va hukumat amaldorlarini tarbiyalashda foydalanish mumkin boʻlgan juda koʻplab qimmatli fikrlar mavjud. Bu esa amaldor doim xalqqa yaqin boʻlishi, oddiy xalqqa oʻziga yaqin odamdek qarashi, xalqning xohish-istaklarini hurmat qilishi kerakligini anglatadi.

Baʼzi xitoylik olimlar Van Yanmin taʼlimotlarini universitetlarda va hatto partiya maktablarida axloqiy kurslarning bir qismiga aylantirish zarurligini aytib kelmoqda. Bu oʻz navbatida partiyaga aʼzolik uchun taʼlim nazariyasini yaratishga yordam beradi. Yurak haqidagi taʼlimot partiyaviy ruhni tarbiyalash umumiy ish boʻlishi uchun qadriyat yoʻnalishlari va amaliyotni oʻzgartirish yoʻllarini chuqur oʻrganishga yordam beradi. Xitoy olimlarining fikricha, Van Yanminning falsafiy gʻoyalari Xitoy xalqining buyuk tiklanishi haqidagi Xitoy orzusini roʻyobga chiqarish uchun maʼnaviy asoslardan birini tashkil etadi.

XULOSA:

Xulosa qilib aytganda, Xitoyda shakllangan falsafiy taʼlimotlar juda rang-barang boʻlib, ularda ilgari surilgan gʻoyalarning koʻpchiligi hozirgi zamonda ham qiziqish bilan oʻrganilmoqda. Ayniqsa, tarbiya, axloq-odob va boshqa ijtimoiy hodisalar toʻgʻrisida bayon qilingan gʻoyalar sharqona qadriyatlar shakllanishida muhim rol oʻynab kelmoqda. Bu gʻoyalar insonni komillik sari yetaklashda hamda inson sifatida oʻz yoʻlini topishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Faylasuf Van Yanmin taʼlimotida ham markaziy oʻrinni inson muammosi egallaydi. Lekin uning maqsadi odamning mavjudligini obʼyektiv oʻrganish emas, balki, uni haqiqiy shaxsga, komil insonga aylanish yoʻlini koʻrsatishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Sh.M.Mirziyoyev. “Oʻzbekiston – Xitoy: ming yilliklarni qamrab olgan doʻstlik va hamkorlik”. “Jenmin jibao” (人民日报). Pekin – 22.01.2024. <https://www.globaltimes.cn/page/202401/1305819.shtml>
2. Конрад Н.И. Запад и Восток. 2-е изд. М., 1972. с-263.
3. Позднеева Л. Д. Китайская литература. «Литература Востока в средние века». Ч.1.М., 1970. с-208.

4. Радуль-Затуловский Я-Б. Конфуцианство и его распространение в Японии. М.— Л., 1947. с-439-440.
5. Тихвинский С.Л. Движение за реформы в Китае и Кан Ю-вэй. М., 1959. с-72.
6. История философии. Т. 1, 5. М., 1957, 1961. с-846.
7. Рифтин Б.Л. К изучению внутрирегиональных закономерностей и взаимосвязей (литературы Дальнего Востока в XVII в.). «Историко-филологические исследования». М., 1974. с-911.
8. История философии. Т. 1, 5. М., 1957, 1961. с-874.
9. Буров В. Г. Борьба с коррупцией в Китае. *Азия и Африка сегодня*. 2017;(6):11–17.
10. Tu, Weiming. (1976). *Neo-Confucian thought in action: Wang Yang-Ming's youth*. Berkeley, CA: University of California Press.
11. Буров В. Г. Мировоззренческий универсум Си Цзиньпина. *Ориенталистика*. 2022;5(4):928–943
12. Си Цзиньпин. Изучение теории марксизма – обязательный предмет для коммунистов. *Qiushi*. 2019;(22): 1–8.
13. Кобзев А.И. Лян чжи. Духовная культура Китая. Энциклопедия в 5 т. Т. Философия. Гл. ред.: М. Л. Титаренко, А. И. Кобзев, А. Е. Лукьянов. Москва: Восточная литература; 2006. с-336.
14. Санжарбек Султонбекович Хошимов ВАН ЯН МИН ФАЛСАФИЙ ТАЪЛИМОТИНИНГ МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ВА ГНОСЕОЛОГИК ҚИРРАЛАРИ // Academic research in educational sciences. 2020. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/van-yan-min-falsafiy-talimotining-manaviy-ahloiy-va-gnoseologik-irralari>
15. Khoshimov, Sanjarbek Sultanbekovich. "Thoughts about human nature in chinese philosophical thinking and their interpretation in the ideas of wang yan min." *Scientific Bulletin of Namangan State University* 2.1 (2020): 173-177.
16. Sultonbekovich, H. S. (2022). The Role of Bioethics in the System of Natural Sciences and Social Sciences. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 3(11), 338-342. Retrieved from <https://cajlpc.centralasianstudies.org/index.php/CAJLPC/article/view/613>
17. Sultanbekovich, H. S. (2023). The Philosophy of Human in the Doctrine of Wang Yang Ming. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 4(6), 194-197. Retrieved from <https://cajlpc.centralasianstudies.org/index.php/CAJLPC/article/view/920>
18. Хошимов С. ВАН ЯН МИН ФАЛСАФАСИДА ИНСОН ТАБИАТИ ТАҲЛИЛИ АНАЛИЗ ПРИРОДЫ ЧЕЛОВЕКА В ФИЛОСОФИИ ВАН ЯНЬ МИН // Экономика и социум. 2021. №12-2 (91). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/van-yan-min-falsafasida-inson-tabiati-ta-lili-analiz-prirody-cheloveka-v-filosofii-van-yan-min>
19. Khoshimov S. INTERPRETATION OF HUMAN PROBLEMS IN PHILOSOPHICAL THINKING OF EAST AND WEST // Экономика и социум. 2021. №11-1 (90). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/interpretation-of-human-problems-in-philosophical-thinking-of-east-and-west>

20. Хошимов Санжарбек. (2022). ЎЗБЕКИСТОНДА УЗЛУКСИЗ МАЪНАВИЙ ТАРБИЯ КОНЦЕПЦИЯСИНИНГ АМАЛИЁТГА ЖОРИЙ ЭТИШ МАСАЛАСИ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6642206>